

O. ADAM WOJTCZAK OMI
Wydział Teologiczny UAM w Poznaniu
ORCID: 0000-0001-6431-2116
DOI: 10.56898/st.13955

MARYJA – „KATEDRA MILCZENIA” W UJĘCIU PAPIEŻA FRANCISZKA

Streszczenie

Papież Franciszek nadał Maryi osobliwy tytuł „Katedra milczenia” i wyznaje, że to piękny obraz, który uczy nas sztuki życia z Bogiem. Choć nie przedkłada on wprost i całościowo jego teologicznej wymowy, to jednak w wielu wypowiedziach powraca do motywu milczenia Maryi. Ciekawe i pożyteczne jest więc podążanie śladami papieskich wypowiedzi, aby odkryć w nich podstawowe treści tego maryjnego określenia i jednocześnie wskazać na oryginalność Franciszkowej interpretacji. Artykuł składa się z trzech punktów. Pierwszy wskazuje, że Bóg jest Bogiem niespodzianek. Zabiega o ukrycie tajemnicy swego działania. Doświadczyła tego Maryja, gdy ze zdumieniem odkryła, że to właśnie Ją Bóg obdarował pełnią łaski i powołał na Matkę Syna Bożego. W milczeniu serca przyjęła Bożą wolę. Okazała się później – punkt drugi – milczącą Socia Christi, która nie tylko Syna nosiła w swoim łonie i zrodziła, ale też towarzyszyła Mu od zwiastowania aż po Kalwarię. W milczeniu i adoracji stawiała Go w centrum uwagi, nie zajmując Jego miejsca. W ten sposób – punkt trzeci – stała się dla nas ikoną cichej i pokornej relacji z Bogiem. Świadczy, że piękno chrześcijańskiego życia rodzi się nie z mówienia, ale z milczącego obcowania z tajemnicą Boga.

Słowa kluczowe: *Maryja, „Katedra milczenia”, milczenie, pokora, zdumienie, papież Franciszek*

Szczególnym charyzmatem Maryi jest zamienianie abstrakcji w konkret. Dzięki Niej to, co odległe, staje się bardziej zrozumiałe „w bezpośredniej zmysłowej bliskości”¹. „Potrzebuje tego – według papieża Franciszka – teologia, aby nie była abstrakcyjna i teoretyczna, ale delikatna, opisowa, życiowa”². Maryja uczy między innymi sztuki życia z Bogiem, którego istotną przestrzenią jest milczenie. Z tego względu, argentyński papież nadał Maryi osobliwy tytuł „Katedra milczenia”³ i przyznaje, że to piękny obraz, bo „Maryja ze swoim milczeniem i swą pokorą jest pierwszą «katedrą» Boga, miejscem, gdzie On i człowiek mogą się spotkać”⁴. Od Jej doświadczenia „pustyni” uczymy się umiłowania ciszy i tego, co jest ważne: że nie można sobie pozwolić na zajmowanie się rzeczami niepotrzebnymi, lecz należy skupić się na tym, co jest istotne w praktyce chrześcijańskiej wiary⁵.

W związku z tym, ciekawe i pożyteczne jest przybliżenie teologicznego sensu maryjnego określenia „Katedra milczenia” w ujęciu papieża Franciszka. Choć nie przedkłada on wprost i całościowo jego rozumienia, to jednak w wielu wypowiedziach powraca do wątku pokornego milczenia Maryi, rozpatrując je w różnych aspektach i perspektywach. Dlatego na następnych stronicach podążę śladami jego wypowiedzi o różnych powrończeniach, żeby wydobyć z nich podstawowe treści tytułu i jednocześnie wskazać na oryginalność Franciszkowej interpretacji.

1. Pełna milczącego zdumienia darem Bożego macierzyństwa

Boski plan zbawienia jest odwiecznie związany z Chrystusem i ogarnia wszystkich ludzi. Zarysował się on proroczco już w obietnicy danej pierwszym rodzicom, po ich upadku spowodowanym przez grzech. Protoewangelia pozwala odgadnąć, że pierwszą reakcją Boga na ich grzech nie było

¹ Por. A. von Speyr, *Służebnica Pańska*, przekł. J. Kuźbiał, Warszawa 1998, s. 188.

² Franciszek, *Świat bez matek nie ma przyszłości* (Przemówienie do Papieskiego Wydziału Teologicznego *Marianum*, 24 X 2020), „L'Osservatore Romano” 41 (2020), nr 11, s. 27.

³ Tenże, *Anioł Pański w uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi* (1 I 2024), <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/angelus/2024/documents/20240101-angelus.html> [dostęp: 2.01.2024]. Określenie to zapożyczył papież od zakonnika i poety z XX wieku, który pisze: „Dziewico, katedro milczenia [...], Ty niesiesz nasze ciało do rajy i Boga w ciebie” (D. M. Turollo, *Laudario alla Vergine. „Via pulchritudinis”*, Bologna 1980, s. 35).

⁴ Franciszek, *Anioł Pański w uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi* (1 I 2024)...

⁵ Por. tenże, *Anioł Pański* (10 XII 2023), <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/angelus/2023/documents/20231210-angelus.html> [dostęp: 22.01.2024].

ukaranie winnych, lecz otwarcie ich na perspektywę zbawienia i czynne włączenie w nie. Bóg zapowiedział zarazem przeznaczenie kobiety, która choć uległa kusicielowi wcześniej niż mężczyzna, to jednak stanie się później w planach Boga Jego sprzymierzeńcem: wspomże macierzyńskim posłannictwem „potomka”, który odniesie definitywne zwycięstwo nad szatanem (por. Rdz 3,15). Zapowiedź ta była potwierdzana przez Boga, kiedy powoływał patriarchów i z nimi zawierał przymierze miłości, a następnie wybrał Dawida, z którego rodu miał się narodzić Zbawiciel świata. Prorocy zapowiadali nadejście Mesjasza oraz zachęcali do oczekiwania na Jego narodziny z dziewiczej matki (por. Iz 7,14)⁶.

Maryja wyrosła pośród mesjańskich oczekiwań Izraela – ich duch nie był Jej zatem obcy. „Była żydowską dziewczyną, która całym sercem oczekiwała na odkupienie swojego ludu”⁷. Ewangelie, choć nie opisują Jej życia od urodzenia do zwiastowania, to jednak dowiadujemy się z nich, że pochodziła Ona z Nazaretu, małej miejscowości w Galilei, na peryferiach imperium rzymskiego, a także na peryferiach Izraela⁸. Hymn *Magnificat*, utkany z cytatów i aluzji starotestamentalnych, świadczy z kolei, że znała Ona dobrze słowo Boże i modlitwy swojego narodu. „Z pewnością – przyjmuje Franciszek – nauczyła się ich od swoich rodziców i dziadków”⁹. Skupiona w milczeniu, w ustawicznym dialogu z Bogiem, zanurzała się w Torze, Prorokach i Pismach. Pozwalała, aby słowo Boga wchodziło do Jej pokornego serca. Codzienna modlitwa „Słuchaj Izraelu” (*Szema Izrael*) przypominała Jej, że ma słuchać Jego słowa o każdej porze: kiedy wstaje, i kiedy pracuje, i kiedy jest w podróży, i kiedy kładzie się spać (por. Pwt 6,7). Właśnie na tę zwyczajną dziewczynę, której świat Jej jeszcze nie znał, Bóg spojrział od pierwszej chwili w swoim zamiśle miłości i wybrał Ją, aby była Matką Jego Syna¹⁰. W Jej sercu tkwił już sekret, którego Ona jeszcze nie znała: Jej przeznaczeniem było stać się Matką Odkupiciela.

Po wielu wiekach oczekiwań mesjańskich i tęsknoty zbliżała się „pełnia czasu” (Ga 4,4). Boże plany zaczęły wchodzić w fazę realizacji. „Ponieważ

⁶ Por. A. Wojtczak, *Maryja szczytem wiary Izraela*, w: *Wierzę w Boga. Interdyscyplinarne spojrzenie na wiarę*, red. B. Kochaniewicz, Poznań 103, s. 45-46.

⁷ Franciszek, *Sekret żydowskiej dziewczyny* (Audiencja generalna, 23 X 2013), „L'Osservatore Romano” 34 (2013), nr 12, s. 37.

⁸ Por. tenże, *Spojrzenie Pana spoczęło na dziewczynie z Nazaretu* (Anioł Pański, 8 XII 2013), „L'Osservatore Romano” 35 (2014), nr 1, s. 55.

⁹ Tenże, *Rewolucyjna modlitwa Maryi* (Orędzie na 32. Światowy Dzień Młodzieży 2017 roku, 27 II 2017), „L'Osservatore Romano” 38 (2017), nr 3-4, s. 7.

¹⁰ Por. tenże, *Spojrzenie Pana...*, s. 55.

Bóg – wnosi papież – jest Bogiem niespodzianek¹¹, zawsze zabiega o okrycie tajemnicy milczeniem, nie obnosi się z nią¹², postanowił przyjść na świat w ludzkiej rodzinie – nie w Rzymie, stolicy imperium, ani w Jerozolimie, ale w niewidocznej miejscowości, w dodatku o złej sławie (por. J 1,46). Nie był to najlepszy czas, ponieważ naród wybrany był pozbawiony wolności. Z tego względu pełnię czasu – uściśla Franciszek – nie należy definiować geopolitycznie, lecz teologicznie, wychodząc od Boga. Nie historia miała zadecydować o wejściu Chrystusa w nasze dzieje, ale Jego przyjście na świat miało pozwolić historii osiągnąć swą pełnię¹³. W jej centrum miała znaleźć się Maryja, stać się jej najjaśniejszym znakiem, gdyż spodobało się Bogu dokonać przez Nią przełomu dziejów. Miała Ona stać się schodami, po których przejdzie Bóg, „aby zejść do nas i stać się bliskim i konkretnym”¹⁴. Pokora serca przyciągnęła ku Niej spojrzenie Boga, ujęła Go¹⁵.

Maryja została wprowadzona w zbawcze zamysły Boga w scenie zwiastowania. Na wielu obrazach jest przedstawiona jak trwa w modlitewnym skupieniu przed aniołem, z małą książką w ręku. Jest nią Biblia. Milczenie Maryi – wyznaje papież Bergoglio – „to piękna cecha”¹⁶. Jej milczenie jest językiem, a nawet najbardziej wyrazistą mową, jaka została nam przekazana. Ma ono wielką wartość dla wiary, ponieważ chodzi o milczenie wobec wielkiej tajemnicy miłości, „które nie znajduje innej możliwości odpowiedzi niż powierzenie się z ufnością woli miłosiernego Ojca”¹⁷. Maryja była

¹¹ Franciszek/M. Pozza, *Ave Maria*, Niepokalanów 2018, s. 21.

¹² Por. Franciszek, *Tajemnica okryta milczeniem* (Homilia w Domu Świętej Marty, 20 XII 2013), w: tenże, *Prawda jest spotkaniem*, oprac. A. Spadaro, Kraków 2019, s. 448.

¹³ Por. tenże, *Aby wyjść z fałszywej neutralności* (Homilia na uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi, 1 I 2016), „L'Osservatore Romano” 37 (2016), nr 1, s. 19. „Jezus jest pełnią czasu [...]. Rzeczywiście, jak zostało napisane, «to nie pełnia czasu spowodowała, iż Syn Boży został posłany, lecz przeciwnie, posłanie Syna spowodowało pełnię czasu» (por. M. Luther, *Vorlesung über den Galatenbrief*, 1516-1517, s. 18)” (Franciszek, *Homilia na uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi*, 1 I 2024), https://www.vatican.va/content/francesco/pl/homilies/2024/documents/20240101_omelia-madredidio-pace.html [dostęp: 2.01.2024].

¹⁴ Franciszek, *Doświadczajcie konkretnej i troskliwej czułości Matki wszystkich* (Homilia w Częstochowie z okazji 1050. rocznicy chrztu Polski, 28 VII 2016), „L'Osservatore Romano” 37 (2016), nr 7-8, s. 14.

¹⁵ Por. tenże, *Pokora ujmuje Boga* (Anioł Pański, 15 VIII 2021), „L'Osservatore Romano” 42 (2021), nr 8-9, s. 37; A. Awil Mello, *Mit Maria leben. Ein Gespräch mit Papst Franziskus*, Leipzig 2016, s. 90.

¹⁶ Franciszek, *Anioł Pański w uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi* (1 I 2024)...

¹⁷ Tenże, *Język ciszy wobec tajemnicy* (Przesłanie wideo z okazji podniesienia sanktuarium Matki Bożej w Knock do rangi sanktuarium międzynarodowego, 19 III 2021), „L'Osservatore Romano” 42 (2021), nr 4-5, s. 9.

świadoma, że aby wejść w tajemnicę, potrzebna jest pokora, uniżenie się, które jest bezsilnością, ogołoceniem się z własnego uwielbienia. Bez adoracji nie sposób wejść w misterium wcielenia. Dlatego stała się jego pierwszym świadkiem, pierwszym, największym i najpokorniejszym. Największym, ponieważ najpokorniejszym. Jej serce było pełne zdumienia, lecz „bez cienia sentymentalizmu, przesłodzenia, spirytualizmu”¹⁸. Ona wszystko sprowadzała do rzeczywistości. Ewangelista Łukasz – utrzymuje Franciszek – mógł znać przebieg zwiastowania tylko od Niej. Słuchając jego opisu, słyszymy Maryję, opowiadającą o tajemnicy zwiastowania¹⁹.

Kluczowe dla papieża wydaje się wyrażenie: „Anioł wszedł do Niej” (Łk 1,28). Oznacza ono, że słowo Boga weszło do Maryi, aby z Nią rozmawiać. Rozmowa nie toczyła się na zewnątrz Niej, ale w Niej. Dopuściła Ona słowo Boże do swego serca, miejsca najbardziej osobistego²⁰. Słowami pozdrowienia: „Bądź pozdrowiona” (w. 28) anioł wezwał Ją do radowania się z tego, czego Pan w Niej dokonał. Zarazem nie nazwał Jej po imieniu, Maryja, ale nowym imieniem, które nadał Jej Bóg, a którego Ona jeszcze nie znała: „łaski pełna” (w. 28). „Pasuje ono do Niej bardziej – przyznaje Franciszek – niż imię nadane przez Jej rodziców”²¹. Objawia ono Jej „najprawdziwszą tożsamość”²², a mianowicie że jest Ona „pełna obecności Boga [...], wypełniona Bogiem”²³, dlatego nie ma w Niej miejsca na grzech. Wobec tej tajemnicy Bożej miłości Maryja „zmieszła się” (w. 29) i rozważała co ona może oznaczać. Była świadoma, że objawiona tajemnica Ją przekracza. Dlatego, zamiast odczuwać przyjemność i zadowolenie, a nawet dumę, była mocno zaskoczona i poruszona. Czuła, że zostało odniesione „do Niej coś, czego sama sobie nie przypisywała”²⁴ ani się nie domagała.

¹⁸ Por. tenże, *Trwajmy w pełnym wdzięczności zdumieniu* (Homilia podczas I Nieszporów Uroczystości Świętej Bożej Rodzicielki Maryi, 31 XII 2021), „L'Osservatore Romano” 43 (2022), nr 1, s. 28.

¹⁹ Por. tenże, *W obliczu tajemnicy* (Homilia w domu Świętej Marty, 25 III 2020), „L'Osservatore Romano” 41 (2020), nr 5, s. 29.

²⁰ Por. K. Wons, *Cała piękna. „Lectio divina” z Maryją*, Kraków 2017, s. 58.

²¹ Franciszek, *Grzech postarza* (Anioł Pański, 8 XII 2017), „L'Osservatore Romano” 39 (2018), nr 1, s. 45.

²² Tenże, *Anioł Pański w uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny* (8 XII 2022), <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/angelus/2022/documents/20221208-angelus.html> [dostęp: 3.01.2023].

²³ Tenże, *Grzech postarza...*, s. 45. Por. K. Wons, dz. cyt. s. 85-86. Szerzej istotę „pełni łaski” Maryi w rozumieniu papieża Franciszka analizuje A. Wojtczak, *Czule oblicze Matki. Przewodnie motywy mariologii papieża Franciszka*, Poznań 2019, s. 54-58.

²⁴ Franciszek, *Pokora przyciąga spojrzenie Boga* (Anioł Pański, 8 XII 2021), „L'Osservatore Romano” 43 (2022), nr 1, s. 34.

Pokora, poczucie własnej małości wobec Boga, sprawiło, że przenikało Ją milczące zdumienie. „Jest to – w ocenie papieża Bergoglio – postawa szlachetna – umiejętność zdumiewania się darami Pana, nietraktowanie ich jako coś oczywistego, docenianie ich wartości, radowanie się z zaufania i czułości, jakie niosą one ze sobą”²⁵.

W odpowiedzi na poczucie Maryi małości pokornego stworzenia wobec Boga, archanioł Gabriel dodał Jej otuchy: „Nie bój się, Maryjo, znalazłaś bowiem łaskę u Boga” (w. 30) i następnie wyjawiał Bożą wolę, że stanie się Matką Jego Jednorodzonego Syna: „Oto poczniesz i porodzisz Syna, któremu nadasz imię Jezus” (w. 31). Słowa Bożego powołania, których wysłuchiwała w milczeniu, otworzyły przed Nią niewyobrażalne perspektywy. Dziecko, które się z Niej narodzi – komentuje papież z Argentyny – „będzie nazwane Synem Bożym – nie można sobie wyobrazić wyższej godności”²⁶. Maryja nie kryła jeszcze większego zdziwienia. Była zdumiona, że Bóg, aby stać się człowiekiem, wybrał właśnie Ją, prostą dziewczynę z Nazaretu, która nie dokonała nadzwyczajnych czynów²⁷. Z tego względu poprosiła anioła, żeby Jej wyjaśnił, dlaczego to Ona została wybrana i jak to się stanie, skoro nie zna męża? (w. 34). Jej pytanie nie było brakiem wiary, ale wyrażało pragnienie odkrycia niespodzianki Boga. Chciała zrozumieć wymogi Bożego planu wobec Niej i uczynić swą współpracę odpowiedzialną²⁸. Otrzymana odpowiedź: „Duch Święty zstąpi na Ciebie i moc Najwyższego osłoni Cię (w. 35), chociaż nie w pełni rozjaśniła Jej, jakimi drogami będzie musiała pójść i jakim trudom stawić czoło, to jednak pozwoliła złożyć nadzieję w mocy Wszechmocnego i ufnie oczekiwać realizacji Jego zamysłów, dla Niego bowiem „nie ma nic niemożliwego” (w. 37). Inaczej mówiąc, Maryja swoim milczeniem przykryła tajemnicę, którą nie do końca pojęła, i „dzięki milczeniu pozwoliła jej wzrastać i rozkwitać w nadziei”²⁹. Nie poprosiła o więcej czasu do namysłu ani o dodatkowe wyjaśnienia. Nie odkładała decyzji na później, bo zdała sobie sprawę, że to Pan Ją zwywa i że

²⁵ Tenże, *Anioł Pański w uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny* (8 XII 2023), <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/angelus/2023/documents/20231208-angelus.html> [dostęp: 2.01.2024].

²⁶ Tenże, *Będzie nazwany Synem Najwyższego* (Anioł Pański, 24 XII 2017), „L'Osservatore Romano” 39 (2018), nr 1, s. 8.

²⁷ Por. tenże, *Ile razy mówimy „dziękuję” w rodzinie?* (Homilia na placu św. Piotra, 13 X 2013), „L'Osservatore Romano” 34 (2013), nr 12, s. 7.

²⁸ Por. tenże, *Droga pokoju i braterstwa* (Spotkanie z wiernymi w Loreto, 25 III 2019), „L'Osservatore Romano” 40 (2019), nr 4-5, s. 35; A. Wojtczak, *Maryja w służbie chrześcijańskiego humanizmu. Projekt papieża Franciszka*, Poznań 2022, s. 204.

²⁹ Franciszek, *Tajemnica...*, s. 449.

od Jej odpowiedzi zależy realizacja Jego zbawczego zamysłu.

Słowa „oto ja [...], niech mi się stanie według twego słowa!” (w. 38) Maryja wyraziła zgodę, a tym samym nadzieję, że Bóg dokona w Niej tego, co zapowiedział. Zawierzyła Mu i zostawiła w sobie miejsce na działanie Ducha Świętego. Sformułowaniem „oto ja” – interpretuje Franciszek – oddała swą dyspozycyjność wobec Boga, otwarła się na Jego niespodzianki, pozwoliła, aby kształtował On i prowadził ku wypełnieniu Jej osobę i historię³⁰. Wyrażeniem „niech mi się stanie według twego słowa” dała natomiast do zrozumienia, że nie stawia Bogu granic, ale oddaje się Mu całkowicie i bezwarunkowo na całe życie³¹. „Zawsze – sumuje obrazowo papież w przemówieniu do młodzieży w Panamie – głębokie wrażenie wywołuje siła «tak» Maryi [...]. To było coś innego niż bierna lub zrezygnowana akceptacja. Ona nie знаła powiedzenia «zobaczmy, co się wydarzy». Była zdecydowana, rozumiała, o co chodziło, i powiedziała «tak» [...]. Było to «tak» osoby, która chce się zaangażować i zaryzykować, [...] postawić wszystko na jedną kartę, bez innych gwarancji, niż pewność, że niesie obietnicę”³².

Swoją zgodą Maryja otworzyła Bogu drzwi do naszego świata. Potrafiła dostrzec w darze Syna nadejście pełni czasu, czyli objawienie tajemnicy od dawnych wieków zakrytej (por. Rz 16,25). W Jej dziewiczym łonie nadzieja Boga stała się człowiekiem, stała się historią: Jezusem Chrystusem. Ona sama nawiązała więź pokrewieństwa z Jezusem, zanim jeszcze wydała Go na świat: stała się uczennicą i matką swego Syna w chwili, kiedy przyjęła słowa anioła³³. Odtąd Jej wiara zyskała nowe światło: skoncentrowała się na Synu Bożym, który z Niej wziął ciało i w którym wypełniły się zbawcze

³⁰ Por. tenże, *Maryja umiała słuchać* (Anioł Pański, 8 XII 2019), „L'Osservatore Romano” 41 (2020), nr 1, s. 33.

³¹ Por. tenże, *Wszystko może ten, kto ufa Bogu* (Anioł Pański, 8 XII 2018), „L'Osservatore Romano” 39 (2018), nr 12, s. 26-27. „*Niech się stanie (fiat)* [...] nie jest to po prostu «niech będzie». Wyrażenie słowne wskazuje na silne pragnienie, wskazuje na wolę, żeby coś się urzeczywistniło. Innymi słowy, Maryja nie mówi: «Jeżeli musi to się stać, niech się stanie, jeżeli nie można zrobić inaczej...». To nie jest rezygnacja. Nie wyraża słabej i uległej akceptacji, wyraża silne pragnienie, żywe pragnienie. Nie jest bierna, jest aktywna. Nie znosi Boga, łączy się do Boga. Jest osobą zakochaną, gotową służyć swojemu Panu we wszystkim od razu” (tenże, *Nie odkładajmy na później odpowiedzi Bogu* (Anioł Pański, 20 XII 2020), „L'Osservatore Romano” 42 (2021), nr 1, s. 33).

³² Tenże, *Potrzeba odwagi, żeby powtórzyć „tak” Maryi* (Przemówienie podczas czuwania z młodzieżą w Metro Park, 26 I 2019), „L'Osservatore Romano” 40 (2019), nr 2, s. 26-27.

³³ Por. tenże, *Ci, którzy potrafią czekać* (Homilia podczas Nieszporów w rzymskim klasztorze św. Antoniego Opata, 21 XI 2013), „L'Osservatore Romano” 35 (2014), nr 1, s. 18.

obietnice³⁴. Co więcej, terminem „służebnica Pańska” Maryja samookreśliła się. Przyjęła postawę służby i wrażliwości wobec Syna. Nie wywyższała się ani nie próbowała chwalić w obliczu perspektywy, że zostanie Matką Mesjasza. Pozostała pokorna i skromna przed Bogiem – „taka, jaka była”³⁵.

2. Milcząca *Socia Christi*

„Tak” zwiastowania w Nazarecie naznaczyło tajemnicę dziewiczego macierzyństwa Maryi. Pozostała ona ukryta przez całe Jej życie. Tylko Maryja ją znała³⁶. Uprzednio wybrana na Matkę Odkupiciela, dzieliła w swym sercu całą Jego misję, pozostając u boku Syna do końca, aż po Kalwarię. Pokochała Go i poznała jak żadne inne stworzenie, bo – uzasadnia Franciszek – „poznała Go sercem, poznała przez wiarę karmioną doświadczeniem matki i ścisłą więzią z Synem”³⁷. Nigdy nie chciała odgrywać głównej roli ani odebrać Chrystusowi żadnego tytułu; „przyjęła dar bycia Jego Matką”³⁸. Wiernie i wytrwale zmierzała za Nim, spojrzenie Jej serca było zawsze w Nim utkwione, kontemplowała Go. W Ewangeliach ukazana jest jako „kobieta milcząca”³⁹, „niewiele mówiąca, nie wygłaszająca wielkich przemówień, nie będąca główną postacią, ale patrząca uważnie, umiejąca strzec życia i misji swego Syna, a więc tego wszystkiego, co On kocha”⁴⁰. Również „w ikonografii chrześcijańskiej – zauważa papież – Jej obecność jest powszechna, czasami nawet bardzo uwydatniona, jednak zawsze w relacji do Syna i w zależności od Niego. Jej ręce, Jej oczy, Jej postawa są żywym «katechizmem» i sygnalizują podstawę, centrum – Jezusa. Maryja jest całkowicie zwrócona ku Niemu (KKK 2674). Tak iż możemy powiedzieć,

³⁴ Por. tenże, *Sekret...*, s. 37. Por. A. Wojtczak, *Maryja w służbie chrześcijańskiego humanizmu...*, s. 205.

³⁵ Franciszek, *Będzie nazwany Synem Bożym...*, s. 8.

³⁶ Por. tenże, *Tajemnica...*, s. 448.

³⁷ Tenże, *Wszyscy jesteśmy powołani, by zwalczać współczesne formy niewolnictwa* (Homilia na uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi, 1 I 2015), „L'Osservatore Romano” 36 (2015), nr 1, s. 19.

³⁸ Por. tenże, *Matka Boża Bolesna – uczennica i matka* (Homilia w Domu Świętej Marty, 3 IV 2020), „L'Osservatore Romano” 41 (2020), nr 5, s. 38; J. Moricová, *Panna Mária ako vzor teologálnych čnosti podľa učenia pápeža Františka*, w: *Teologálne čnosti z interdisciplinárneho pohľadu. Zborník príspevkov z interdisciplinárnej medzinárodnej vedeckej konferencie*, red. M. Lichner, Trnava 2018, s. 289.

³⁹ Franciszek, *Maryja stała* (Audycja generalna, 10 V 2017), „L'Osservatore Romano” 38 (2017), nr 6-7, s. 29.

⁴⁰ Tenże, *Jak w Efezie* (Homilia na uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi, 1 I 2017), „L'Osservatore Romano” 38 (2017), nr 1, s. 13.

że jest bardziej uczennicą niż Matką⁴¹.

Evangelista Łukasz opisuje subtelne wydarzenia, w których rozwijało się macierzyństwo Maryi, od momentu gdy Syn Boży począł się w Jej łonie. Przez dziewięć miesięcy – definiuje Franciszek – była Ona „arką nowego i wiecznego Przymierza”⁴², „tabernakulum Boga żywego”⁴³. Nosiła i strzegła „w swoim sercu przejścia Boga w życie swojego ludu. Od swego łona nauczyła się słuchać bicia serca swego Syna, a to Ją nauczyło na całe życie odkrywania przejawów życia Boga w dziejach. Nauczyła się być matką, a ucząc się tego, dała Jezusowi piękne doświadczenie poczucia się Synem”⁴⁴. Przebywanie z Nim nie było dla Niej magicznym rozwiązaniem codziennych problemów. Kiedy odszedł od Niej archanioł Gabriel, została sama w trudnej sytuacji. Wiedziała, że w cudowny sposób stanie się Matką Jezusa. Anioł Jej to wyjaśnił, ale nie wyjaśnił tego innym. Pokrzyżowane zostały Jej plany życiowe i nieuregulowany według prawa związek z Józefem. Nie pozwoliła jednak uzależnić się do problemów, ale ufała Bogu. Wierzyła, że Jego plany są najlepszym możliwym projektem Jej życia⁴⁵. Nie chwaliła się otrzymaną łaską Bożego macierzyństwa, lecz nią żyła jako misją do spełnienia⁴⁶.

Pobudzona dynamizmem wiary i miłości, wyruszyła w drogę, by odwiedzić i pomóc swej starszej krewnej. W Jej łonie Jezus rozpoczął wędrówanie po ziemi palestyńskiej. Gdy zaniósła Go Elżbiecie – komentuje papież – spotkanie tych dwóch kobiet, przepełnione obecnością Ducha Świętego, było pełne zdumienia i radości. Obie matki, tak jak ich dzieci, które nosiły w łonie, wręcz tańczyły ze szczęścia. Elżbieta wypowiedziała błogosławieństwo pod adresem wiary Maryi: „Błogosławiona jesteś, któraś uwierzyła, że spełnią się słowa powiedziane Ci od Pana” (Łk 2,45), na które Maryja odpowiedziała pieśnią *Magnificat*⁴⁷. Jest ona Jej duchowym portre-

⁴¹ Tenże, *Modlitwa w komunii z Maryją* (Audiencja generalna, 24 III 2021), „L'Osservatore Romano” 42 (2021), nr 4-5, s. 29.

⁴² Tenże, *Otwarte szuflady* (Audiencja generalna, 21 XII 2016), „L'Osservatore Romano” 38 (2017), nr 1, s. 49.

⁴³ Tenże, „*Maryja wstała i poszła z pośpiechem*” (Łk 1,39) (Orędzie na 37. Światowy Dzień Młodzieży, 15 VIII 2022), „L'Osservatore Romano” 43 (2022), nr 10, s. 8.

⁴⁴ Tenże, *Jak w Efezie...*, s. 13. Por. A. Wojtczak, *Czułe oblicze Matki...*, s. 154.

⁴⁵ Por. Franciszek, „*Maryja wstała...*”, s. 4.

⁴⁶ Por. tenże, *Homilia na Błoniach narodowego sanktuarium w Szasztynie* (15 IX 2021), <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/homilies/2021/documents/20210915-omelia-sastin.html> [dostęp: 3.12.2021].

⁴⁷ Por. tenże, *Rewolucyjna modlitwa...*, s. 5.

tem⁴⁸, świadectwem zdumienia, podziwu i wdzięczności za otrzymany dar Bożego macierzyństwa. Maryja raduje się w Bogu, swoim Zbawcy, który w miłosierdziu spojrział na Nią. Świadoma swej niskości i zafascynowana pięknem i dobrocią Boga, wielbi Go, co dosłownie oznacza czyni wielkim, powiększa, uznaje „jako *pierwszą wielkość w życiu*”⁴⁹. Jej modlitwa uwielbienia przechodzi powoli w dziękczynienie. Dziękuje Bogu nie tylko za to, że sprawił w Niej wielkie rzeczy, ale również za dzieło zbawienia, którego dokonał wobec Jej narodu. „Jest to – głosi papież – wdzięczność Matki, która kontemplując Syna, czuje bliskość Boga, czuje, że Bóg nie opuścił swego ludu, przyszedł, jest blisko, jest Bogiem-z-nami”⁵⁰. Więcej, Maryja nie tylko zachowuje w sercu pamięć o działaniu Boga, ale także rozbudza ją w innych⁵¹.

Kiedy zbliżał się dla Maryi czas rozwiązania, była zmuszona wraz z Józefem udać się do Betlejem, ponieważ Cezar August zarządził spis ludności w całym państwie. A zatem dziecko Jej nie mogło narodzić się w domu rodzinnym. Wydała je na świat w miejscowości, w której nikt na nich nie czekał, w warunkach dotkliwego ubóstwa. „Nie było dla nich miejsca w gospodzie” (Łk 2,7). Jedynym miejscem, jakie znaleźli, była grotka dla zwierząt. Potrafiła jednak przemienić ją „w dom Jezusa, ze skromnymi pieluszkami i z olbrzymią czułością”⁵². Położyła Go w żłobie. Czasownik „położyć” – komentuje Franciszek – oznacza „ułożyć z troską”, „to typowy język macierzyństwa – *pielęgnowanie z czułością*”⁵³. Maryja postawiła Jezusa w centrum, zrobiła w sercu miejsce dla Niego. Nie zatrzymała Go jednak dla siebie, ale w milczeniu przedstawiła pasterzom a potem Mędrcom, aby zachęcić ich „do patrzenia na Niego, przyjęcia Go i adorowania”⁵⁴.

⁴⁸ Franciszek nazywa *Magnificat* także „jakby «fotografią» Matki Bożej” (tenże, *Pokora ujmuje Boga...*, s. 37).

⁴⁹ Tenże, *Jedna z nas mieszka w niebie* (15 VIII 2020), „L'Osservatore Romano” 41 (2020), nr 9, s. 24. Por. A. Wojtczak, *Magnificat – rewolucyjna modlitwa Maryi w interpretacji papieża Franciszka*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 50 (2023), s. 187.

⁵⁰ Franciszek, *Trwajmy...*, s. 28.

⁵¹ Por. tenże, *Pamięć o Bogu* (Homilia dla katechetów, 29 IX 2013), „L'Osservatore Romano” 34 (2013), nr 11, s. 43.

⁵² Tenże, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium. O głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie* (24 XI 2013), Kraków 2014³, 286 [dalej: EG].

⁵³ Tenże, *Anioł Pański w uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi* (1 I 2023), <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/angelus/2023/documents/20230101-angelus.html> [dostęp: 3.01.2023].

⁵⁴ Tenże, *Zawieramy nowy rok Maryi* (Anioł Pański, 1 I 2022), „L'Osservatore Romano” 43 (2022), nr 2, s. 35. „To jest macierzyństwo Maryi. [...] Zawsze daje Syna, wskazuje na Syna, nigdy nie zatrzymuje Syna jako swoją własność, nie. I tak jest w ciągu całego życia Jezusa”

Ewangelie nie przytaczają ani jednego słowa Maryi w całym opisie narodzenia Bożego. Matka, podobnie jak nowo narodzony Chrystus, milczała. Była „Matką adoracji”⁵⁵. Podczas kiedy aniołowie się radowali, a pastarze spieszenie przybyli do żłóbka, żeby głośno wysławiać Boga za to, co się wydarzyło, a następnie opowiedzieć o tym innym, Maryja trwała w milczeniu, przyjmowała w zdumieniu tajemnicę: „zachowywała wszystkie te sprawy i rozważała je w swoim sercu” (w. 19). „Zachowywała” – tłumaczy papież – oznacza, że nie rozpraszała, nie odrzucała tego, co się wydarzało, co widziała i słyszała. Nadzieje i niepokoje, światło i ciemności chowała w sercu, akceptowała rzeczywistość taką, jaka była, nie starała się jej selekcjonować, upiększać życia. Niczego nie zatrzymywała dla siebie ani nie zamknęła w samotności, ani nie topiła w goryczy, ale wszystko zносиła Bogu, czyniąc ze wszystkiego dialog z Nim⁵⁶. Jednocześnie „rozważała”, a zatem porównywała różne doświadczenia, znajdując ukryte nici, które je łączyły. Dzięki temu pojmowała pełniej sens wydarzeń, perspektywę Boga. Matczynym sercem rozumiała, że chwała Najwyższego przechodzi przez pokorę; przyjęła plan zbawienia, ze względu na który Bóg musiał spocząć w żłobie⁵⁷. Była świadoma, że została włączona w zbawczą misję Syna. Dlatego nie skupiała się na rozważaniu tylko swej macierzyńskiej relacji z Nim, ale pozostała otwarta wobec wszystkich wydarzeń, jakie zachodziły wokół Niego. „Cicha i uważna starała się zrozumieć, czego Bóg od Niej chce dzień po dniu”⁵⁸.

Później spotykamy Maryję i Józefa w świątyni jerozolimskiej, do której przybyli, ażeby – zgodnie z Prawem Mojżesza – ofiarować pierworodnego Syna Bogu. Zdumieli się w milczeniu na słowa starca Symeona i prorokini Anny, którzy w Dzieciątku dostrzegli na własne oczy zbawienie Boże, którego od dawna wyczekiwali. Z radosną nowiną pojawiła się jednocześnie zapowiedź, że Matka będzie miała udział w bolesnym losie Syna: „Oto Ten

(tamże).

⁵⁵ Tenże, *Anioł Pański w uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi* (1 I 2024)... Franciszek przywołuje nadto słowa poetki: Maryja „umiała również uroczyste milczeć, [...] bowiem nie chciała stracić z oczu swojego Boga” (A. Meroni, *Corpo d'amore. Un incontro con Gesù*, Milano 2001, s. 114 – cyt. za: Franciszek, *Anioł Pański w uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi* (1 I 2023)).

⁵⁶ Por. Franciszek, *Przed żłóbkiem odkrywamy, że jesteśmy miłowani* (Homilia na uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi, 1 I 2018), „L'Osservatore Romano” 39 (2018), nr 1, s. 18-19.

⁵⁷ Por. tenże, *Zranienie kobiety to znieważenie Boga* (Homilia na uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi, 1 I 2022), „L'Osservatore Romano” 43 (2022), nr 1, s. 30.

⁵⁸ Tenże, *W pierwszym dniu Nowego Roku mówimy Maryi: dziękujemy, Święta Boża Rodzicielko!* (Anioł Pański, 1 I 2017), „L'Osservatore Romano” 38 (2017), nr 1, s. 15.

przeznaczony jest na upadek i na powstanie wielu w Izraelu, i na znak, któremu sprzeciwić się będą. A Twoją duszę miecz przeniknie, aby na jaw wyszły zamysły serc wielu” (Łk 2,34-35). Proroctwo owo spełniło się już wkrótce podczas ucieczki z Jezusem do Egiptu, obcej ziemi, przed okrutnym Herodem, który chciał Go zabić⁵⁹.

Po śmierci Heroda Święta Rodzina mogła powrócić do ojczyzny. Nazaret stał się na trzydzieści lat miejscem Jej ukrytego życia. Wszystko zdawało się przebiegać normalnie, zgodnie z wszystkimi zwyczajami pobożnej oraz pracowitej rodziny izraelskiej. „Ta właśnie normalna egzystencja Maryi – zaznacza Franciszek – była gruntem, na którym rozwinęła się szczególna relacja i głęboki dialog między [...] Nią i Jej Synem”⁶⁰. Wzrastała Jej miłość do Niego i zrozumienie Go. Z Jego nauczycielki stawała się coraz bardziej Jego doskonałą uczennicą. Cechowała Ją „zdolność do zdumiewania się w obliczu stopniowego objawiania się Syna Bożego”⁶¹. Podczas epizodu Jego zagubienia w Jerozolimie, kiedy został przez Nią delikatnie upomniany: „Synu, czemuś nam to uczynił? Oto ojciec Twój i ja z bólem serca szukaliśmy Ciebie” (Łk 2,48), odpowiedział: „Czemuście mnie szukali? Czy nie powinienem być w tym, co należy do mego Ojca?” (w. 49). Słowa te zaprosił Ją do przekroczenia relacji macierzyńskiej i otwarcia się na nowe perspektywy związane z Jego przyszłością. Konkretniej mówiąc, uwolnił się od matczynym trosk i skierował ku zamysłom Ojca niebieskiego. Nie rozumiała jednak odpowiedzi Syna. Ponownie zachowywała ją w sercu i medytowała w świetle Bożego Ducha, aby pojąć i wypełnić w praktyce całą wolę Boga⁶².

Nie zabrakło Maryi u boku Jezusa także podczas Jego publicznej działalności. U jej progu pojawiła się na godach w Kanie Galilejskiej. Kiedy z macierzyńską troską dostrzegła brak wina, złożyła problem w ręce Syna i zachęciła posługujących, by oddali się do Jego dyspozycji. Na Jej prośbę Jezus, przemieniając cudownie wodę w wino, ujawnił swą mesjańską moc a uczniowie uwierzyli w Niego (por. J 2,11)⁶³. Później – zauważa papież –

⁵⁹ Por. tenże, *Ruch i zdumienie* (Anioł Pański, 2 II 2020), „L'Osservatore Romano” 41 (2020), nr 2-3, s. 33; A. Wojtczak, *Maryja w służbie chrześcijańskiego humanizmu...*, s. 224-225.

⁶⁰ Franciszek, *Sekret...*, s. 37.

⁶¹ Tenże, *Centralne miejsce Jezusa w Świętej Rodzinie* (Anioł Pański, 30 XII 2018), „L'Osservatore Romano” 40 (2019), nr 1, s. 17.

⁶² Por. tenże, *Maryja kobietą modlitwy* (Audiencja generalna, 18 XI 2020), „L'Osservatore Romano” 41 (2020), nr 12, s. 28-29.

⁶³ Por. tenże, *Wielkie bogactwo społeczne* (Homilia w parku Los Samanes w Guayaquil, 6 VII 2015), „L'Osservatore Romano” 36 (2015), nr 7-8, s. 6.

odnosi się wrażenie, że Maryja niemal zniknęła z Ewangelii, usunęła się w cień⁶⁴. Choć nie towarzyszyła Jezusowi we wszystkich Jego wędrówkach misyjnych, to jednak śledziła sercem Jego działalność apostołską. Umiała rozpoznawać ślady Bożego Ducha w wielkich wydarzeniach, jak i tych, które wydawały się niedostrzegalne⁶⁵. Gdy Jezus objawiał się coraz bardziej jako Mistrz i Mesjasz, patrzyła na Jego misję z uniesieniem, ale również z obawą, ponieważ stawał się coraz bardziej znakiem sprzeciwu, który przepowiedział Jej Symeon⁶⁶. „Myślę o tym – wyznaje Franciszek – ile razy [Maryja] przemilczała, ile razy nie powiedziała tego, co czuła, aby zachować tajemnicę relacji ze swoim Synem”⁶⁷. Zwłaszcza w najtrudniejszych chwilach, kiedy został odrzucony przez część narody wybranego, z bólem serca uczestniczyła w Jego dramacie. Nie upadała na duchu ani nie protestowała, potrafiła wytrzymać napięcie, gdyż ufała tajemnicy Boga, medytowała w sercu nad każdym słowem i wydarzeniem Jezusa⁶⁸. Znosząc w milczeniu i z godnością niezrozumienie i podłość, tych, którzy Mu złorzeczyli i grozili, zmierzała wspólnie z Nim „do Jerozolimy” (Łk 9,51)⁶⁹.

Również na Kalwarii – podkreśla wielokrotnie latynoski papież – Maryja „pozostała milcząca”⁷⁰, „zachowała milczenie”⁷¹, „trwała w milczeniu w najmroczniejszej godzinie”⁷², „była milczącym świadkiem wydarzeń męki i zmartwychwstania Jezusa”⁷³. Ewangelia opisuje Jej obecność prostym słowem: „stała” (J 19,25). U stóp krzyża Syna – konkretyzuje Franciszek – przemyślała na nowo słowa, którymi anioł Gabriel zapowiedział Jej Syna: „Będzie On wielki. [...] Pan Bóg da Mu tron Jego praojca, Dawida.

⁶⁴ Por. tenże, *Modlitwa...*, s. 29.

⁶⁵ Por. EG 288; J. Moricová, art., cyt., s. 293.

⁶⁶ Por. Franciszek, *Ci, którzy potrafią...*, s. 18.

⁶⁷ Tenże, *Tajemnica...*, s. 449.

⁶⁸ Por. tenże, *Maryja stała...*, s. 29; P. Warchoł, *Maryja w nauczaniu papieża Franciszka*, „Salvatoris Mater” 19 (2017), nr 1-4, s. 231-232. Franciszek mówi o „swoistym trudzie serca”. Zapożycza to wyrażenia od Jana Pawła II, by wskazać, że choć Maryi nie brakowało problemów, to jednak nie przytłoczyły one Jej, bo była otwarta na Boga i Jego słowo (por. EG 287 – A. Wojtczak, *Teologia Niepokalanego Serca Maryi...*, s. 125).

⁶⁹ Por. Franciszek, *Wiara Maryi rozwiązuje „węzeł” grzechu* (Katecheza podczas spotkania modlitewnego na placu św. Piotra, 12 X 2013), „L’Osservatore Romano” 34 (2013), nr 12, s. 5.

⁷⁰ Tenże, *Kiedy Jezus mówi: „niewiasta”* (Homilia w Domu Świętej Marty, 15 VIII 2017), „L’Osservatore Romano” 38 (2017), nr 10, s. 55.

⁷¹ Tenże, *Tajemnica...*, s. 449.

⁷² Tenże, *Anioł Pański w uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi* (1 I 2024)...

⁷³ Tenże, *Miłosierdzie i miłość zwyciężyły grzech* (Regina caeli, 28 III 2016), „L’Osservatore Romano” 37 (2016), nr 3-4, s. 14.

Będzie panował nad domem Jakuba na wieki, a Jego panowaniu nie będzie końca” (Łk 1,32-33). I chociaż tajemnica Kalwarii wydawała się zaprzeczać tej obietnicy, to Matka jednak stała nadal, „nie odeszła”⁷⁴. „Jej serce, podobnie jak serce Syna, było gotowe na ofiarę”⁷⁵. Utożsamiała się z Jego cierpieniem. Zaznała „męczeństwa swego serca”⁷⁶. Pozostała „niewiastą bólu, a jednocześnie czujnego oczekiwania na tajemnicę większą od bólu, która miała się wypełnić”⁷⁷. Płomyk Jej wiary, mały, ale jasny, palił się aż do jutrzeńki zmartwychwstania Jezusa. Gdy dowiedziała się, że grób jest pusty, Jej serce wypełniło się niewymowną radością⁷⁸.

3. Ikona dyskretnej relacji człowieka z Bogiem

Maryja nie tylko milcząco i dyskretnie była obecna w tajemnicy Chrystusa, ale w ten sam sposób obecna jest także w życiu chrześcijan, Jej duchowych dzieci. Ona – uczy Franciszek – zawsze poprzedza nas na szlaku wiary, jest pierwszą „katedrą” Boga, która pozwala nam zrozumieć co znaczy być uczniami Jezusa⁷⁹. Od Niej uczymy się „poznawać Jezusa, żyć z Jezusem i Jezusem”⁸⁰. W relacji z Nim niezbędne jest milczenie. Nie jest to zwykły brak słów, ale milczenie pełne zdumienia i uwielbienia z powodu cudów, jakich On dokonuje⁸¹. Maryja jest świadkiem, że w spotkaniu z Jezusem należy robić w sercu miejsca dla Niego, stawia Go w centrum, zdumiewa się Jego darami i świadczyć o nich⁸².

„Nikt nie poznał tak jak Maryja – wyznaje Franciszek w bulli *Misericordiae vultus* – głębi tajemnicy Boga, który stał się człowiekiem. Wszystko

⁷⁴ Tenże, *Maryja stała...*, s. 30. Por. tenże, *Odwaga milczenia i sprzeciw wobec tryumfalizmu* (Homilia na Niedzielę Palmową, 14 IV 2019), „L'Osservatore Romano” 40 (2019), nr 4-5, s. 5; A. Wojtczak, *Czułe oblicze Matki...*, s. 140-142.

⁷⁵ Tenże, *Ze współczesnymi męczennikami* (Homilia na Niedzielę Palmową, 29 III 2015), „L'Osservatore Romano” 36 (2015), nr 5, s. 21.

⁷⁶ Tenże, „Magnificat” kantykiem nadziei pokornych (Homilia na uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, 15 VIII 2013), „L'Osservatore Romano” 34 (2013), nr 10, s. 45. Por. A. Wojtczak, *Teologia Niepokalanego Serca Maryi...*, s. 127.

⁷⁷ Franciszek, *Ci, którzy potrafią...*, s. 18. A. Awil Mello, dz. cyt., s. 191.

⁷⁸ Por. Franciszek, *Wiara Maryi...*, s. 5.

⁷⁹ Por. tenże, *Synteza historii Bożego miłosierdzia* (Rozważanie podczas czuwania z okazji Jubileuszu Maryjnego, 8 X 2016), „L'Osservatore Romano” 37 (2016), nr 10, s. 5.

⁸⁰ Tenże, *Naszym zadaniem jest budowanie globalnej cywilizacji przymierza* (Przemówienie do członków Ruchu „Focolari” w Loppiano, 10 V 2018), „L'Osservatore Romano” 39 (2018), nr 6, s. 14.

⁸¹ Por. tenże, *Anioł Pański w uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi* (1 I 2024)...

⁸² Por. tenże, *Tajemnica...*, s. 449.

w Niej zostało ukształtowane przez obecność miłosierdzia, które stało się ciałem⁸³. W pierwszej kolejności świadczy Ona zatem, że „*jesteśmy kochani przez Boga*”⁸⁴. Jego miłość „zapobiega, uprzedza i zbawia”⁸⁵. Pragniemy Go spotkać, ale to On pierwszy wychodzi nam naprzeciw⁸⁶. Co więcej, Bóg, żeby uczynić wszystko nowym, dokonał tego za pośrednictwem swojego Syna zrodzonego w łonie Maryi, skromnej i ubogiej niewiasty. Jej macierzyństwo okazuje się najbliższą i najłatwiejszą „drogą do spotkania z ojcowską czułością Boga. [...] Matka prowadzi nas [...] do serca wiary, która nie jest teorią, [...] lecz ogromnym darem, który czyni nas umiłowanymi dziećmi, miejscem zamieszkania miłości Ojca”⁸⁷. Dokonuje się ono w ukryciu i pokorze serca. „Ten cień Boga w naszym życiu – wyjaśnia papież – pomaga odkryć tajemnicę spotkania z Panem, naszą tajemnicę wędrówki życia z Panem. [...] Czy każdy wie, jak tajemniczo działa Pan w naszym sercu [...]? I jaki jest obłok, jaka moc, jaki styl działania Ducha Świętego, aby osłonić tę tajemnicę? [...] Ten obłok w nas, w naszym życiu, nazywa się milczeniem. Milczenie jest jak obłok, który zakrywa tajemnicę naszej relacji z Panem, naszej świętości i naszych grzechów. To tajemnica, której nie można wyjaśnić. A gdy nie ma w naszym życiu milczenia, tajemnica się gubi, odchodzi. Dlatego tak ważne jest zachowywanie tajemnicy w milczeniu skrywającym jak obłok moc Boga, siłę Ducha Świętego”⁸⁸.

Pierwszym aktem Maryi, było wsłuchiwanie się w wolę Boga, otwarcie serca na przyjęcie tajemnicy Bożego macierzyństwa. „Także my – podkreśla Franciszek – jesteśmy wezwani do słuchania Boga, który do nas mówi, i do przyjęcia Jego woli; według logiki Ewangelii nic nie jest bardziej skuteczne i owocne od wysłuchania i przyjęcia słowa Pana”⁸⁹. Otwiera ono nas na Jego niespodzianki. „Tylko wtedy, gdy przez milczenie i modlitwę zrobimy miejsce Jezusowi, który jest Słowem Ojca, potrafimy uwolnić się od

⁸³ Tenże, Bulla ogłaszająca Nadzwyczajny Jubileusz Miłosierdzia *Misericordiae vultus* (11 IV 2015), 24, „L'Osservatore Romano” 36 (2015), nr 5, s. 14.

⁸⁴ Tenże, *Darmowa i bezgraniczna miłość Boga* (Anioł Pański, 15 III 2015), „L'Osservatore Romano” 36 (2015), nr 3-4, s. 51.

⁸⁵ Tenże, *Jak miłosierny Samarytanin* (Homilia na rozpoczęcie Nadzwyczajnego Jubileuszu Miłosierdzia, 8 XII 2015), „L'Osservatore Romano” 36 (2015), nr 12, s. 4.

⁸⁶ Por. F. Ambrogetti, S. Rubin, *Jezuita. Papież Franciszek. Wywiad rzeka z Jorge Bergoglio*, tłum. A. Fijałkowska-Żydok, Kraków 2013, s. 52; T. Kotlewski, *Duchowość papieża Franciszka. „Otwarty umysł i wierzące serce”*, „Studia Bobolanum” 2014, nr 1, s. 36-37.

⁸⁷ Franciszek, *Homilia na Uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi*, 1 I 2024)...

⁸⁸ Tenże, *Tajemnica...*, s. 448-449.

⁸⁹ Tenże, *Zbawienia nie można kupić* (Anioł Pański, 8 XII 2014), „L'Osservatore Romano” 36(2015), nr 1, s. 58.

skażenia próżnymi słowami i plotkami. Cisza i wstrzeźliwość [...] są to zasadnicze elementy życia chrześcijańskiego⁹⁰. „Powinniśmy trwać w milczeniu – nawołuje papież – [...] aby Jezus mówił do naszego serca – by [...] Jego czułość poruszyła nasze niewrażliwe serce. Wykrojenie każdego dnia chwili na milczenie z Bogiem, to strzeżenie naszej duszy; to strzeżenie naszej wolności od wyniszczającej banalności konsumpcji i ogłuszenia reklamą, od zalewu pustych i pochłaniających fal plotek, i zgiełku⁹¹. Maryja wszystko to, co zajmowało Jej serce, wydarzenia pomyślne i niepomyślne, rozważała, czyli zanosila w milczeniu Bogu. Słuchała Boga, a nie własnych myśli. Potrzebujemy Jej serca, aby uchwycić, co naprawdę jest ważne dla Niego, zrobić Mu miejsce w swym sercu, szukać odpowiedzi w Jego słowie.

W otwarciu się na Boga, istotne jest dla papieża Franciszka, zdumienie Maryi. Sprzyja ono „doświadczeniu religijnemu i czyni owocnym spotkanie z Panem⁹². On zawsze nas zadziwia, burzy nasze schematy, plany życiowe i mówi: zaufajcie Mi, nie lękajcie się, pozwólcie, abym was zadziwił⁹³. Czy potrafimy „zdumiewać się dziełami Boga⁹⁴? – pyta retorycznie papież i stwierdza, że milcząca gotowość Maryi, aby stać się dla Niego mieszkaniem, „pokazuje nam, że jeśli chcemy, by nasze życie było szczęśliwe, na pierwszym miejscu trzeba postawić Boga, bowiem tylko On jest wielki⁹⁵. Należy podnosić spojrzenie ku „rzeczom wielkim”, które On uczynił w Niej i nieustannie czyni w nas. Sekret sukcesu Maryi tkwił w tym, że uznała „się za małą, [...] za potrzebującą. U Boga tylko ten, kto uznaje siebie za nicomość, jest w stanie zyskać wszystko. Tylko ten, kto wyzbywa się siebie, zostaje napełniony przez Niego⁹⁶. Maryja uczy też cnoty czekania, wytrzymania

⁹⁰ Tenże, *Anioł Pański* (10 XII 2023)...

⁹¹ Tenże, *Przed żłóbkim...*, s. 18.

⁹² Tenże, *Ruch i zdumienie...*, s. 33.

⁹³ Por. tenże, *Ile razy mówimy...*, s. 7.

⁹⁴ Tenże, *Anioł Pański w uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny* (8 XII 2023)... „Zdumienie jest cnotą, której w obiegu już brak. Weź dziecko, pokaż mu coś, co przyciągnie jego uwagę: natychmiast się zdziwi – zdumienie jest cnotą dzieci. Jeśli zatracimy zdolność zdziwienia się, nie zdołamy zrozumieć Maryi: aby Ją zrozumieć, trzeba zawrócić, [...] stać się dziećmi, doświadczyć dziecięcego zdumienia. [...] Musimy się na nowo nauczyć zadziwiać” (Franciszek/M. Pozza, dz. cyt., s. 21).

⁹⁵ Franciszek, *Wniebowzięcie przypomina, że naszym przeznaczeniem jest niebo* (*Anioł Pański*, 15 VIII 2019), „L'Osservatore Romano” 40 (2019), nr 10, s. 31.

⁹⁶ Tenże, *Pokora ujmuje Boga...*, s. 37. „Jest sprawą zasadniczą, żebyśmy byli ubodzy w duchu, czyli potrzebujący Boga. Ktoś, kto jest pełny siebie, nie daje miejsca Bogu – a jakże często jesteśmy pełni siebie – a kto zachowuje pokorę, pozwala Panu uczynić wielkie rzeczy” (tamże). „W istocie właśnie w słabości odkrywamy, jak bardzo Bóg się o nas troszczy. [...] Przeciwności, sytuacje, które ujawniają naszą słabość, są szczególnie sprzyjającymi sposob-

napięcia, nawet wówczas, kiedy On zdaje się niewidoczny z powodu zła na świecie⁹⁷. Podpowiada ciągle naszemu sercu: „Spójrz na mojego Syna Jezusa, miej wzrok utkwiony w Nim, słuchaj Go, rozmawiaj z Nim. On patrzy na ciebie z miłością. Nie lękaj się!”⁹⁸.

Chrystus pragnie, byśmy Go adorowali w mieszkaniu własnego życia, dostrzegali w Nim, podobnie jak Maryja, miłość Boga. Chrześcijańska nadzieja wyraża się w wychwalaniu Go i Jego wielkości, w ufaniu Mu we wszystkim, bo zawsze może On czynić cuda, jeżeli jesteśmy otwarci na Niego. Trzeba w ciszy serca rozpoznawać je i za nie Mu dziękować⁹⁹. Franciszek prosi Maryję, z której serca wydobył się hymn uwielbienia i dziękczynienia Bogu, „aby nam pomogła zrozumieć, że wszystko jest darem Boga, i abyśmy umieli dziękować: wówczas [...] nasza radość będzie pełna. Tylko ten, kto potrafi dziękować, doświadcza pełni radości”¹⁰⁰.

Radość płynąca ze świadomości, że Bóg jest z Nią, pobudziła serce Maryi oraz poruszyła nogi do „wyjścia na zewnątrz”, do służenia innym. Świadczy Ona, że uprzywilejowaną drogą służenia Bogu jest służenie bliżnim. „Za każdym razem, gdy spoglądamy na Maryję – czytamy w adhortacji *Evangelii gaudium* – znów zaczynamy wierzyć w rewolucyjną moc czułości i miłości”¹⁰¹. Jest to miłość – precyzuje przy innej okazji papież – „którą się pielęgnuje przede wszystkim w ciszy, która umie robić miejsce drugiemu, szanując jego godność, pozostawiając wolność wypowiedzania się, odrzucając wszelkiego rodzaju zaborczość, ucisk i przemoc. [...] Bardzo potrzeba milczenia, żeby słuchać siebie nawzajem”¹⁰². Potrzebujemy także maryjnego zdumienia, które jest przeciwieństwem przyjmowania wszyst-

nościami, że doświadczyć Jego miłości. [...] Kiedy jesteśmy mali, bardziej odczuwamy czułość Boga. Ta czułość daje nam pokój, ta czułość powoduje, że wzrastamy, bowiem Bóg zbliża się na swój sposób, którym jest bliskość, współczucie i czułość” (tenże, *Uznanie naszej małości otwiera na Boga* (Anioł Pański, 3 X 2021), „L'Osservatore Romano” 42 (2021), nr 11, s. 32).

⁹⁷ Por. tenże, *Maryja stała...*, s. 30; P. Warchoł, art. cyt., s. 232; A. Wojtczak, *Maryja w służbie chrześcijańskiego humanizmu...*, s. 215.

⁹⁸ Franciszek, *Jak na nas patrzy Maryja?* (Przesłanie wideo do uczestników nocnego czuwania w rzymskim sanktuarium *Divino Amore*, 12 X 2013), „L'Osservatore Romano” 34 (2013), nr 12, s. 6.

⁹⁹ Por. tenże, *Predigt während der ersten Vesper zum Hochfest der Gottesmutter Maria* (31 XII 2023), <https://www.vatican.va/content/francesco/de/homilies/2023/documents/20231231-omelia-te-deum.html> [dostęp: 8.01.2024].

¹⁰⁰ Tenże, *Czy umiemy mówić dziękuję?* (Homilia na zakończenie Jubileuszu Maryjnego, 9 X 2016), „L'Osservatore Romano” 37 (2016), nr 10, s. 6.

¹⁰¹ EG 288. Por. A. Awil Mello, dz. cyt., s. 171.

¹⁰² Franciszek, *Anioł Pański w uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi* (1 I 2024)...

kiego za pewnik i interpretowania otaczającej nas rzeczywistości i wydarzeń historii tylko według naszych kryteriów. Zdziwienie jest otwarciem się na bliźnich i zrozumieniem ich argumentów, wsłuchiwaniem się w ich życie i w wołanie o pomoc. Słuchanie, które jest już aktem miłości, staje się bliskością i działaniem, które przemieniają rzeczywistość w bardziej braterską. Postawa Maryi na godach w Kanie inspiruje nas do pomagania Bogu „w dokonywaniu cudów, często ukrytych”¹⁰³.

* * *

Maryjne nauczanie papieża Franciszka jest pastoralne w swojej formie, wyrazie. Cechuje je prostota języka, ubogacone metaforami i obrazami oraz nastawione na praktykę życia. Nie dziwi więc, że nadał on Maryi poetycki tytuł „Katedra milczenia” i przyznaje zarazem, że to celne określenie posiada przesłanie teologiczne – wskazuje, że w sztuce życia człowieka z Bogiem niezbędne jest milczenie. Bóg jest Bogiem niespodzianek. Zabiega o ukrycie tajemnicy swego działania, w półmroku i ciszy. Dlatego Ewangelista Łukasz zwraca uwagę na serce Maryi. Była Ona doskonale przejrzysta dla Boga i otwarta na Niego. Przyjęła w milczącym zdumieniu Boże powołanie do macierzyństwa. Zrobiła dla Syna Bożego najpierw miejsce w sercu, a potem poczęła Go w łonie. Była Jego Matką nie tylko dlatego, że Go zrodziła i nosiła w łonie, ale też dlatego, że postawiła Go w centrum uwagi, nie zajęła Jego miejsca. Towarzyszyła Mu w milczeniu i postawie adoracji w najważniejszych momentach Jego zbawczej misji. Przyjmowanie Jego słów i wydarzeń, rozważanie i zachowywanie w ciszy serca wiele Ją kosztowało. Piękno Jej życia zrodziło się nie z mówienia, ale z milczącego obcowania z tajemnicą Boga, który w Niej przybrał dla nas widzialną postać.

Maryja jest archetypem tego, co może dokonać się w sercu każdego z nas, gdy w milczeniu otworzymy się na Boga. Od Niej uczymy się nie tylko zdumiewać faktami nie do pojęcia, ale także rozważać je i zachowywać w ciszy serca. Bóg pragnie uczynić w naszym życiu swoje mieszkanie, wejść w nasze sprawy i codzienną historię. Chce, abyśmy Go adorowali. Milczenie wobec tajemnicy Jego miłości nie oznacza rezygnacji z jej głębszego zrozumienia. Nie znajduje jednak innej możliwości odpowiedzi niż zawie-

¹⁰³ Tenże, *Orędzie na 24. Światowy Dzień Chorego 2016 roku* (15 IX 2015), https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/sick/documents/papa-francesco_20150915_giornata-malato.html [dostęp: 20.09.2022].

rzenie się w pokorze serca Jego woli. Należy przyjąć ją do serca, podobnie jak żyzna ziemia przyjmuje ziarno, by wydać owoce. W ciszy może począć się Chrystus, a z Nim nowe życie w nas. Dlatego papież wyraża życzenie: „Oby Pan «dał nam wszystkim łaskę umiłowania milczenia, poszukiwania go, aby naszego serca strzegł obłok milczenia»”¹⁰⁴.

Mary - “Cathedral of silence” in the view of Pope Francis

Summary

Pope Francis gave Mary the distinctive title of “Cathedral of silence” and confesses that it is a beautiful image that teaches us the art of living with God. Although he does not explore directly and comprehensively its theological significance, in many statements he returns to the motif of Mary’s silence. It is therefore interesting and useful to follow in the footsteps of papal statements in order to discover the basic content of this Marian title and at the same time point out the originality of Francis’s interpretation. The article consists of three points. The first indicates that God is the God of surprises. He seeks to hide the mystery of His actions. Mary experienced this when She was amazed to discover that it was God who endowed Her with the fullness of grace and called Her to become the Mother to the Son of God. In the silence of Her heart, She accepted the will of God. She later turned out to become - the second point - the silent *Socia Christi*, who not only carried the Son in Her womb and gave birth to Him, but also accompanied Him from the Annunciation to Calvary. In silence and adoration, she put Him in the centre of attention without taking His place. In this way - the third point - She became for us an icon of a quiet and humble relationship with God. She proves that the beauty of Christian life is born not from speaking, but from silent communing with the mystery of God.

Keywords: *Mary, “Cathedral of silence”, silence, humility, astonishment, Pope Francis*

Bibliografia

Ambrogetti F., Rubin S., *Jezuita. Papież Franciszek. Wywiad rzeka z Jorge Bergoglio*, tłum. A. Fijałkowska-Żydok, Kraków 2013.

Awi Mello A., *Mit Maria leben. Ein Gespräch mit Papst Franziskus*, Leipzig 2016.

Franciszek, *Aby wyjść z fałszywej neutralności* (Homilia na uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi, 1 I 2016), „L'Osservatore Romano” 37 (2016), nr 1, s. 18-19.

Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium. O głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie* (24 XI 2013), Kraków 2014².

Franciszek, *Anioł Pański* (10 XII 2023), <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/angelus/2023/documents/20231210-angelus.html> [dostęp: 22.01.2024].

Franciszek, *Anioł Pański w uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny* (8 XII 2022), <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/angelus/2022/documents/20221208-angelus.html> [dostęp: 3.01.2023].

Franciszek, *Anioł Pański w uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny* (8 XII 2023), <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/angelus/2023/documents/20231208-angelus.html> [dostęp: 2.01.2024].

Franciszek, *Anioł Pański w uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi* (1 I 2023), <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/angelus/2023/documents/20230101-angelus.html> [dostęp: 3.01.2023].

Franciszek, *Anioł Pański w uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi* (1 I 2024), <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/angelus/2024/documents/20240101-angelus.html> [dostęp: 2.01.2024].

Franciszek, *Będzie nazwany Synem Najwyższego* (Anioł Pański, 24 XII 2017), „L'Osservatore Romano” 39 (2018), nr 1, s. 8-9.

Franciszek, Bulla ogłaszająca Nadzwyczajny Jubileusz Miłosierdzia *Misericordiae vultus* (11 IV 2015), 24, „L'Osservatore Romano” 36 (2015), nr 5, s. 4-15.

Franciszek, *Centralne miejsce Jezusa w Świętej Rodzinie* (Anioł Pański, 30 XII 2018), „L'Osservatore Romano” 40 (2019), nr 1, s. 17.

Franciszek, *Ci, którzy potrafią czekać* (Homilia podczas Nieszporów w rzymskim klasztorze św. Antoniego Opata, 21 XI 2013), „L'Osservatore Romano” 35 (2014), nr 1, s. 18-19.

Franciszek, *Czy umiemy mówić dziękuję?* (Homilia na zakończenie Jubileuszu Maryjnego, 9 X 2016), „L'Osservatore Romano” 37 (2016), nr 10, s. 5-6.

Franciszek, *Darmowa i bezgraniczna miłość Boga* (Anioł Pański, 15 III 2015), „L'Osservatore Romano” 36 (2015), nr 3-4, s. 50-51.

Franciszek, *Doświadczajcie konkretnej i troskliwej czułości Matki wszystkich* (Homilia w Częstochowie z okazji 1050. rocznicy chrztu Polski, 28 VII 2016), „L'Osservatore Romano” 37 (2016), nr 7-8, s. 13-14.

Franciszek, *Droga pokoju i braterstwa* (Spotkanie z wiernymi w Loreto, 25 III 2019), „L'Osservatore Romano” 40 (2019), nr 4-5, s. 34-36.

Franciszek, *Grzech postarza* (Anioł Pański, 8 XII 2017), „L'Osservatore Romano” 39 (2018), nr 1, s. 45.

Franciszek, *Homilia na Błoniach narodowego sanktuarium w Szaszynie* (15 IX 2021), <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/homilies/2021/documents/20210915-omelia-sastin.html> [dostęp: 3.12.2021].

Franciszek, *Homilia na uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi, 1 I 2024*, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/homilies/2024/documents/20240101_omelia-madredidio-pace.html [dostęp: 2.01.2024].

Franciszek, *Ile razy mówimy „dziękuję” w rodzinie?* (Homilia na placu św. Piotra, 13 X 2013), „L'Osservatore Romano” 34 (2013), nr 12, s. 7-9.

Franciszek, *Jak miłosierny Samarytanin* (Homilia na rozpoczęcie Nadzwyczajnego Jubileuszu Miłosierdzia, 8 XII 2015), „L'Osservatore Romano” 36 (2015), nr 12, s. 4-5.

Franciszek, *Jak na nas patrzy Maryja?* (Przesłanie wideo do uczestników nocnego czuwania w rzymskim sanktuarium *Divino Amore*, 12 X 2013), „L'Osservatore Romano” 34 (2013), nr 12, s. 5-6.

Franciszek, *Jak w Efezie* (Homilia na uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi, 1 I 2017), „L'Osservatore Romano” 38 (2017), nr 1, s. 13-15.

Franciszek, *Jedna z nas mieszka w niebie* (15 VIII 2020), „L'Osservatore Romano” 41 (2020), nr 9, s. 24-25.

Franciszek, *Język ciszy wobec tajemnicy* (Przesłanie wideo z okazji podniesienia sanktuarium Matki Bożej w Knock do rangi sanktuarium międzynarodowego, 19 III 2021), „L'Osservatore Romano” 42 (2021), nr 4-5, s. 8-9.

Franciszek, *Kiedy Jezus mówi: „niewiasta”* (Homilia w Domu Świętej Marty, 15 VIII 2017), „L'Osservatore Romano” 38 (2017), nr 10, s. 55.

Franciszek, *„Magnificat” kantykiem nadziei pokornych* (Homilia na uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, 15 VIII 2013), „L'Osservatore Romano” 34 (2013), nr 10, s. 44-45.

Franciszek, *Maryja kobietą modlitwy* (Audycja generalna, 18 XI 2020), „L'Osservatore Romano” 41 (2020), nr 12, s. 28-30.

Franciszek, *Maryja stała* (Audiencja generalna, 10 V 2017), „L'Osservatore Romano” 38 (2017), nr 6-7, s. 29-30.

Franciszek, *Maryja umiała słuchać* (Anioł Pański, 8 XII 2019), „L'Osservatore Romano” 41 (2020), nr 1, s. 33-34.

Franciszek, „*Maryja wstała i poszła z pośpiechem*” (Łk 1,39) (Orędzie na 37. Światowy Dzień Młodzieży, 15 VIII 2022), „L'Osservatore Romano” 43 (2022), nr 10, s. 4-8.

Franciszek, *Miłosierdzie i miłość zwyciężyły grzech* (Regina caeli, 28 III 2016), „L'Osservatore Romano” 37 (2016), nr 3-4, s. 14.

Franciszek, *Modlitwa w komunii z Maryją* (Audiencja generalna, 24 III 2021), „L'Osservatore Romano” 42 (2021), nr 4-5, s. 28-30.

Franciszek, *Naszym zadaniem jest budowanie globalnej cywilizacji przy-
mierza* (Przemówienie do członków Ruchu „Focolari” w Loppiano, 10 V 2018), „L'Osservatore Romano” 39 (2018), nr 6, s. 10-14.

Franciszek, *Nie odkładajmy na później odpowiedzi Bogu* (Anioł Pański, 20 XII 2020), „L'Osservatore Romano” 42 (2021), nr 1, s. 33-34.

Franciszek, *Odwaga milczenia i sprzeciw wobec tryumfalizmu* (Homilia na Niedzielę Palmową, 14 IV 2019), „L'Osservatore Romano” 40 (2019), nr 4-5, s. 4-5.

Franciszek, *Orędzie na 24. Światowy Dzień Chorego 2016* (15 IX 2015), https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/sick/documents/papa-francesco_20150915_giornata-malato.html [dostęp: 20.09.2022].

Franciszek, *Otwarte szuflady* (Audiencja generalna, 21 XII 2016), „L'Osservatore Romano” 38 (2017), nr 1, s. 49-50.

Franciszek, *Pamięć o Bogu* (Homilia dla katechetów, 29 IX 2013), „L'Osservatore Romano” 34 (2013), nr 11, s. 43-44.

Franciszek, *Pokora przyciąga spojrzenie Boga* (Anioł Pański, 8 XII 2021), „L'Osservatore Romano” 43 (2022), nr 1, s. 34-35.

Franciszek, *Pokora ujmuje Boga* (Anioł Pański, 15 VIII 2021), „L'Osservatore Romano” 42 (2021), nr 8-9, s. 37-38.

Franciszek, *Potrzeba odwagi, żeby powtórzyć „tak” Maryi* (Przemówienie podczas czuwania z młodzieżą w Metro Park, 26 I 2019), „L'Osservatore Romano” 40 (2019), nr 2, s. 26-30.

Franciszek, *Predigt während der ersten Vesper zum Hochfest der Gotet-smutter Maria* (31 XII 2023), <https://www.vatican.va/content/francesco/de/homilies/2023/documents/20231231-omelia-te-deum.html> [dostęp: 8.01.2024].

Franciszek, *Przed żłóbkiem odkrywamy, że jesteśmy miłowani* (Homilia

na uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi, 1 I 2018), „L'Osservatore Romano” 39 (2018), nr 1, s. 18-19.

Franciszek, *Rewolucyjna modlitwa Maryi* (Orędzie na 32. Światowy Dzień Młodzieży 2017 roku, 27 II 2017), „L'Osservatore Romano” 38 (2017), nr 3-4, s. 4-8.

Franciszek, *Ruch i zdumienie* (Anioł Pański, 2 II 2020), „L'Osservatore Romano” 41 (2020), nr 2-3, s. 32-33.

Franciszek, *Sekret żydowskiej dziewczyny* (Audiencja generalna, 23 X 2013), „L'Osservatore Romano” 34 (2013), nr 12, s. 37-38.

Franciszek, *Spojrzenie Pana spoczęło na dziewczynie z Nazaretu* (Anioł Pański, 8 XII 2013), „L'Osservatore Romano” 35 (2014), nr 1, s. 55-56.

Franciszek, *Synteza historii Bożego miłosierdzia* (Rozważanie podczas czuwania z okazji Jubileuszu Maryjnego, 8 X 2016), „L'Osservatore Romano” 37 (2016), nr 10, s. 4-5.

Franciszek, *Świat bez matek nie ma przyszłości* (Przemówienie do Papieskiego Wydziału Teologicznego *Marianum*, 24 X 2020), „L'Osservatore Romano” 41 (2020), nr 11, s. 26-27.

Franciszek, *Tajemnica okryta milczeniem* (Homilia w Domu Świętej Marty, 20 XII 2013), w: tenże, *Prawda jest spotkaniem*, oprac. A. Spadaro, Kraków 2019, s. 448-450.

Franciszek, *Trwajmy w pełnym wdzięczności zdumieniu* (Homilia podczas I Nieszporów Uroczystości Świętej Bożej Rodzicielki Maryi, 31 XII 2021), „L'Osservatore Romano” 43 (2022), nr 1, s. 28-29.

Franciszek, *Uznanie naszej małości otwiera na Boga* (Anioł Pański, 3 X 2021), „L'Osservatore Romano” 42 (2021), nr 11, s. 32-33.

Franciszek, *Wiara Maryi rozwiązuje „węzeł” grzechu* (Katecheza podczas spotkania modlitewnego na placu św. Piotra, 12 X 2013), „L'Osservatore Romano” 34 (2013), nr 12, s. 4-5.

Franciszek, *Wielkie bogactwo społeczne* (Homilia w parku Los Samanes w Guayaquil, 6 VII 2015), „L'Osservatore Romano” 36 (2015), nr 7-8, s. 6-8.

Franciszek, *W obliczu tajemnicy* (Homilia w domu Świętej Marty, 25 III 2020), „L'Osservatore Romano” 41 (2020), nr 5, s. 29.

Franciszek, *W pierwszym dniu Nowego Roku mówimy Maryi: dziękujemy, Święta Boża Rodzicielko!* (Anioł Pański, 1 I 2017), „L'Osservatore Romano” 38 (2017), nr 1, s. 15-16.

Franciszek, *Wszyscy jesteśmy powołani, by zwalczać współczesne formy niewolnictwa* (Homilia na uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi, 1 I 2015), „L'Osservatore Romano” 36 (2015), nr 1, s. 18-20.

Franciszek, *Wszystko może ten, kto ufa Bogu* (Anioł Pański, 8 XII 2018), „L'Osservatore Romano” 39 (2018), nr 12, s. 26-27.

Franciszek, *Zachowujmy w sercach światło wiary* (Anioł Pański, 28 III 2021), „L'Osservatore Romano” 42 (2021), nr 4-5, s. 37.

Franciszek, *Zawierzamy nowy rok Maryi* (Anioł Pański, 1 I 2022), „L'Osservatore Romano” 43 (2022), nr 2, s. 35-36.

Franciszek, *Ze współczesnymi męczennikami* (Homilia na Niedzielę Palmową, 29 III 2015), „L'Osservatore Romano” 36 (2015), nr 5, s. 20-21.

Franciszek, *Zranienie kobiety to znieważenie Boga* (Homilia na uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi, 1 I 2022), „L'Osservatore Romano” 43 (2022), nr 1, s. 29-31.

Franciszek/M. Pozza, *Ave Maria*, Niepokalanów 2018.

Kotlewski T., *Duchowość papieża Franciszka. „Otwarty umysł i wierzące serce”*, „Studia Bobolanum” 2014, nr 1, s. 35-48.

Moricová J., *Panna Mária ako vzor teologálnych čnosti podľa učenia pápeža Františka*, w: *Teologálne čnosti z interdisciplinárneho pohľadu. Zborník príspevkov z interdisciplinárnej medzinárodnej vedeckej konferencie*, red. M. Lichner, Trnava 2018, s. 285-299.

Speyr A. von, *Służebnica Pańska*, przekł. J. Kuźbiał, Warszawa 1998.

Turoldo D. M., *Laudario alla Vergine. „Via pulchritudinis”*, Bologna 1980.

Warchoń P., *Maryja w nauczaniu papieża Franciszka*, „Salvatoris Mater” 19 (2017), nr 1-4, s. 216-237.

Wojtczak A., *Czułe oblicze Matki. Przewodnie motywy mariologii papieża Franciszka*, Poznań 2019.

Wojtczak A., *Magnificat – rewolucyjna modlitwa Maryi w interpretacji papieża Franciszka*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 50 (2023), s. 179-197.

Wojtczak A., *Maryja szczytem wiary Izraela*, w: *Wierzę w Boga. Interdyscyplinarne spojrzenie na wiarę*, red. B. Kochaniewicz, Poznań 2013, s. 43-70.

Wojtczak A., *Maryja w służbie chrześcijańskiego humanizmu. Projekt papieża Franciszka*, Poznań 2022.

Wons K., *Cała piękna. „Lectio divina” z Maryją*, Kraków 2017.

O. Adam Wojtczak OMI – dr hab., Zakład Teologii Systematycznej Wydziału Teologicznego UAM w Poznaniu, autor 6 monografii: *Uczennica i Matka. Wokół chrystocentryzmu mariologii Jana Pawła II; Matka i Królowa. Ku integralnemu i pogłębionemu rozumieniu tytułów maryjnych; Serva Domini. Z maryjnego nauczania Benedykta XVI; Symboliczne inwokacje Li-*

tanii loretańskiej. Historia – teologia – kult; Czułe oblicze Matki. Przewodnie motywy mariologii papieża Franciszka; Maryja w służbie chrześcijańskiego humanizmu. Projekt papieża Franciszka i ponad 100 artykułów z zakresu mariologii i teologii Eucharystii w periodykach polskich i zagranicznych; członek Towarzystwa Teologów Dogmatyków, Polskiego Towarzystwa Mariologicznego, Papieskiej Międzynarodowej Akademii Maryjnej. E-mail: adamwojt@amu.edu.pl. ORCID: 0000-0001-6431-2116.

